

**T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI**

ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ

ZİHİNSEL YETERSİZLİKLER

Ankara, 2016

- Bu modül, mesleki ve teknik eğitim okul / kurumlarında uygulanan Çerçeve Öğretim Programlarında yer alan yeterlikleri kazandırmaya yönelik olarak öğrencilere rehberlik etmek amacıyla hazırlanmış bireysel öğrenme materyalidir.
- Millî Eğitim Bakanlığınca ücretsiz olarak verilmiştir.
- PARA İLE SATILMAZ.

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMALAR	ii
GİRİŞ	1
ÖĞRENME FAALİYETİ-1	3
1. ZİHİNSEL YETERSİZLİK	3
1.1. Zihinsel Gelişimle İlgili Temel Kavramlar	3
1.1.1. Zihinsel Gelişim	3
1.1.2. Gizil Güç.....	3
1.1.3. Yetenek.....	4
1.1.4. Algı	4
1.1.5. Dikkat	4
1.1.6. Kavram Oluşturma.....	4
1.1.7. Bellek ve Hatırlama Gücü	4
1.1.8. Akıl Yürütme ve Problem Çözme	4
1.1.9. Yaratıcılık	4
1.2. Zekânın Tanımı ve Özellikleri	5
1.3. Zihinsel Yetersizlik ve Sınıflandırılması	6
1.4. Zihinsel Yetersizliğe Neden Olan Etmenler	7
1.5. Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Gelişimsel Özellikleri.....	8
1.6. Yaygınlık.....	11
1.7. Önleme Yolları.....	12
UYGULAMA FAALİYETİ	13
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	14
ÖĞRENME FAALİYETİ-2	15
2. ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLERİN EĞİTİMLERİ.....	15
2.1. Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylere Yönelik Eğitim Ortamları ve Programları	15
2.2. Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Eğitiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikler ..	17
2.3. Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP).....	18
2.4. Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Eğitiminde Dikkat Edilecek Noktalar	19
UYGULAMA FAALİYETİ	20
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	21
MODÜL DEĞERLENDİRME	22
CEVAP ANAHTARLARI	23
KAYNAKÇA	24

AÇIKLAMALAR

ALAN	Çocuk Gelişimi ve Eğitimi
DAL	Özel Eğitim
MODÜLÜN ADI	Zihinsel Yetersizlikler
MODÜLÜN SÜRESİ	40/32
MODÜLÜN AMACI	Bireye / öğrenciye zihinsel yetersizliği olan bireylerin özellikleri ve eğitimleri ile ilgili bilgi ve becerileri kazandırmaktır.
MODÜLÜN ÖĞRENME KAZANIMLARI	<ol style="list-style-type: none">1. Zihinsel yetersizliği açıklayabileceksiniz.2. Zihinsel yetersizliği olan bireylerin eğitimlerini açıklayabileceksiniz.
EĞİTİM ÖĞRETİM ORTAMLARI VE DONANIMLARI	<p>Ortam: Sınıf, erken çocukluk eğitim kurumları, özel eğitim kurumları, rehberlik araştırma merkezleri, özel ve kamu kurum ve kuruluşları, atölye</p> <p>Donanım: Kaynak kitaplar, bilgisayar, projeksiyon, fotoğraflar, afiş, broşür, dergiler, uyarıcı pano, tepegöz, asetat, CD, bilgisayar donanımları televizyon, kavram kartları, kavram setleri, kavram kitapları, hafıza kartları, eğitici kitaplar</p>
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	Modül içinde yer alan her öğrenme faaliyetinden sonra verilen ölçme araçları ile kendinizi değerlendireceksiniz.

GİRİŞ

Sevgili Öğrenci,

Zihinsel yetersizliği olan bireyler, özel eğitime gereksinim duyan bireyler arasında en yaygın olarak görülen ve oldukça heterojen bir gruptur. Bu grup içerisinde birçok nedenden kaynaklı farklı özelliklerle karşılaşırız. Zihinsel yetersizliklerin nedenleri ve özelliklerinin bilinmesi zihinsel yetersizliği olan bireylerin eğitimlerinin planlanması ve zihinsel yetersizliklerin önlenmesi açısından oldukça önemlidir.

Hem planlama hem de uygulama sürecinde zihinsel yetersizliği olan bireylerin gelişim özelliklerini dikkate almak, eğitim amaçlarına ulaşmada çok önemli bir katkı sağlar.

Bu modülde zihinsel yetersizlikleri tanıyabilecek ve açıklayabilecek bilgi ve beceriler kazanacaksınız. Zihinsel yetersizliğin nedenlerini, zihinsel yetersizliği olan bireylerin özelliklerini ve zihinsel yetersizliği olan bireylerin eğitimlerine yönelik bilgi ve becerileri kazanarak gelişimlerine katkıda bulunabileceksiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-1

ÖĞRENME KAZANIMI

Öğrenme faaliyetinde kazandırılacak bilgi ve beceriler doğrultusunda uygun ortam sağlandığında zihinsel yetersizliği açıklayabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Dergi, gazete, kitap ve internet gibi kaynaklardan araştırmak üzere zihinsel gelişimle ilgili temel kavramlar, zekâ, zekânın özellikleri, zekâyı belirleyen faktörler, zihinsel yetersizlik, zihinsel yetersizliklerin sınıflandırılması, nedenleri, zihinsel yetersizlik türleri, özellikleri, yaygınlık ve önleme yolları konu başlıklarından birini seçiniz.
- Seçtiğiniz konu başlığına ilişkin kapsamlı bir araştırma yapınız.
- Araştırma sonucu elde ettiğiniz bilgileri fotoğraf ve resimlerle destekleyerek bir pano hazırlayınız.
- Hazırladığınız panoyu arkadaşlarınıza sunarak yapılan çalışmaları raporlaştırınız.

1. ZİHİNSEL YETERSİZLİK

1.1. Zihinsel Gelişimle İlgili Temel Kavramlar

1.1.1. Zihinsel Gelişim

Bireyin doğumdan başlayarak çevre ile etkileşimini sağlayan ve dünyayı anlamaya yarayan bilginin edinilip kullanılması, saklanması, yorumlanarak yeniden düzenlenmesi ve değerlendirilmesi süreçlerini kapsayan bir gelişim alanıdır. Organizmanın doğumdan ölümüne kadar farklı basamaklardan geçerek düzenli olarak niteliksel bir değişim içine girmesidir.

1.1.2. Gizil Güç

Çocuğun kalıtımla getirdiği ve eğitim yoluyla ortaya çıkacağı düşünülen yetenekleri ve özellikleri gizil güç olarak ifade edilir.

1.1.3. Yetenek

Bireyin bilişsel, duyuşsal ve motor davranışlarla ilgili gizil gücü yetenek olarak nitelendirilir.

1.1.4. Algı

İnsanın doğumdan itibaren, yaşamı boyunca görme, duyma, tatma, koklama ve dokunma gibi duyularını kullanarak çevresindeki bilgileri organize etme, anlama, yorumlama ve yeni durumlara kendini uydurma sürecine algı denir.

1.1.5. Dikkat

Bireyin bir noktaya yönelerek odaklanmasıdır.

1.1.6. Kavram Oluşturma

Bireyin birbiriyle ilişkili nesne ve olayların ortak yönlerini anlaması, sınıflandırması ve nesnelere fonksiyonlarını algılama işlemidir.

1.1.7. Bellek ve Hatırlama Gücü

Bellek, bireyin tecrübelerinden edindiği ve öğrendiği bilgileri güvenilir bir biçimde, tam ve doğru olarak zihinde tutmaya, istenildiği zaman kullanmaya olanak sağlayan yetenek olarak isimlendirilir. Uygun bir uyarıcıyla zihindeki bilgilerin güvenilir bir şekilde bilinçli hâle gelmesine ise hatırlama gücü denir. Belleğin güvenilirliğini hatırlama gücü gösterir.

1.1.8. Akıl Yürütme ve Problem Çözme

Akıl yürütme, daha önceden öğrenilmiş bilgileri yeni karşılaşılan bir soruna çözüm bulabilmek için birleştirme ve düzenleme süreci olarak nitelendirilir. Düşünme semboller aracılığıyla gerçekleşir. Semboller de olay ve nesne gibi dış uyarıcıları temsil eden işaretlerdir. Problem çözme, iç ya da dış istekler ve çağrılara uyum sağlamak amacıyla davranışsal tepkilerde bulunma gibi bilişsel ve duyuşsal işlemleri bir hedefe yöneltmektir.

1.1.9. Yaratıcılık

Yaratıcılık, “bilinen bir şeyden yeni bir şey çıkarmak, özgün bir senteze varmak, birtakım sorunlara yeni çözüm yolları bulmak, daha önceden kullanılmamış ilişkiler arasındaki ilişkileri kurmak ve böylece yeni bir düşünce şeması içinde yeni yaşantı, deneyim, fikir ve ürünler ortaya koymak” olarak tanımlanır.

1.2. Zekânın Tanımı ve Özellikleri

Zekâ; bireyin sahip olduğu beden, sosyal yetenek ve fonksiyonlarının bütünleşerek oluşturduğu çok yönlü öğrenme, öğrenilenlerden yararlanma, uyum sağlama ve yeni çözüm yolları bulabilme yeteneğidir.

Piaget'e göre zekânın özellikleri şunlardır:

- Zekâ biyolojik uyumun özel bir hâlidir. Bu uyum bireyin çevresi ile etkileşim kurmasına yardım eder.
- Zekâ bir çeşit dentedir. Zihinsel yapı ile çevre arasında devamlı olarak gelişen, yenilenen dinamik bir dengenin ifadesi olarak görülür.
- Zekâ yaşayan ve eylemlerde bulunan zihinsel işlemler sistemidir. Bilgi edinmek için eylem gereklidir. Çocuklar eylemlere girışerek çevresini keşfedecek ve bir şeyler öğrenecektir.

Zekâ standardize edilmiş testlerle ölçülür. Zekâ testleri çocukların cevaplayabileceği özellikte sorular ve yapabilecekleri becerileri içerir. Bir çocuğun standart zekâ testlerinden aldığı puanlar değerlendirilerek zekâ yaşı bulunur. Zekâ yaşının takvim yaşına bölümünün 100 ile çarpılmasıyla çocuğun zekâ bölümü (IQ) elde edilir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından zekâ bölümü puanlarına göre bir sınıflandırma yapmıştır.

- Derin zihinsel engel; zekâ bölümü 20 ve altında
- Ağır derecede zihinsel engel; zekâ bölümü 21-35
- Orta derecede zihinsel engel; zekâ bölümü 36-50
- Hafif derecede zihinsel engel; zekâ bölümü 51-70
- Sınırdaki zekâ; zekâ bölümü 71-79
- Donuk zekâ; zekâ bölümü 80-89
- Normal zekâ; zekâ bölümü 90-109
- Parlak zekâ; zekâ bölümü 110-119
- Üstün zekâ; zekâ bölümü 120-129
- Çok üstün zekâ; zekâ bölümü 130 ve üstü

Ülkemizde zekânın ölçülmesinde en yaygın kullanılan testler; Wechsler Çocuklar İçin Zekâ Ölçeği (WISC-R) ve Ankara Gelişim Tarama Envanteridir.

WISC-R; 6-16 yaş arası çocuklar ve ergenler için kullanılmaktadır. Ankara Gelişim Tarama Envanteri ise 6 yaşından küçük ve problemi olduğu düşünülen çocuklar için uygulanmaktadır.

1.3. Zihinsel Yetersizlik ve Sınıflandırılması

Zihinsel yetersizlik; genel zekâ işlevinin belirgin derecede ortalamanın altında olmasının yanı sıra, bireyin yaş grubu ile kıyaslandığında toplumsal beceriler, sorumluluk, iletişim kurma, günlük beceriler ve kendi kendine yeterlilik gibi alanlarda gecikmelerin olması durumudur.

Şekil 1.1: Zihinsel yetersizliğin tanımı

2004 yılında yeniden gözden geçirilerek yayınlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde zihinsel yetersizlik dört grupta sınıflandırılmıştır:

- **Hafif düzeyde zihinsel yetersizlik:** Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde gecikme nedeniyle özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine sınırlı düzeyde ihtiyaç duyma durumudur. Gecikme daha çok bireyin temel okuma-yazma ve sayma becerilerini kazanmasında ortaya çıkar. Hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireyler “eğitilebilir” olarak nitelendirilen gruba işaret eder. Duyusal ve motor alanlardaki bozuklukları çok azdır. Çoğunlukla daha ileri yaşlara kadar zihinsel yetersizliği olmayan çocuklardan ayırt edilemezler. Bu çocuklar, on yaşın sonuna doğru, altıncı sınıf düzeyinde okul becerileri kazanabilirler.
- **Orta düzeyde zihinsel yetersizlik:** Bireyde gecikmeli konuşma ve dil gelişimi, sosyal duygusal ve davranış problemleri ile kendini gösteren, sayma, temel okuma ve yazma becerilerini kazanmada ortaya çıkan gecikme durumudur. Orta

düzyde zihinsel yetersizliği olan bireyler “öğretilebilir” olarak sınıflandırılan gruba eş değerdir. Orta düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireyler, konuşma becerilerinin çoğunu erken çocukluk yıllarında kazanırlar. Mesleki eğitmeden ve belirli bir denetimle kişisel bakımlarını yapabilirler. Akademik olarak ilkokul ikinci sınıf düzeyinden ileri gitmekte zorlanırlar.

- **Ağır düzeyde zihinsel yetersizlik:** Bireyin ciddi şekilde konuşma ve dil gelişimi güclüğü, sosyal, duygusal veya davranış problemleri ile temel öz bakım becerilerini öğrenmesinde ortaya çıkan gecikme durumudur. Ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireyler, erken çocukluk yıllarında konuşma becerilerini ya çok az kazanırlar ya da hiç kazanamazlar. Okul dönemi boyunca konuşmayı öğrenemezler. Ancak temel (öz bakım) ihtiyaçları konusunda eğitilebilirler. Sadece okul öncesi eğitim düzeyinde (gerekli işaret ve harfleri tanıma gibi) bir eğitim alabilirler. Erişkinliklerinde yakın bir denetimle basit işleri yapabilirler. Zihinsel yetersizliğe eşlik eden başka bir sorun nedeniyle özel bir bakıma gereksinimleri yoksa aile içinde ya da küçük gruplardan oluşturulmuş grup evlerinde toplum hayatına uyum sağlayabilirler.
- **Çok ağır düzeyde zihinsel yetersizlik:** Ciddi biçimde zihinsel ve birden fazla yetersizlik nedeniyle bireyin eğitim-öğretim hizmetlerinden yararlanamama durumudur. Çok ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireylerde nörolojik sorunlar ve duyu-motor işlevlerde uyarı eksikliği görülür. Eğitim yoluyla motor gelişim, kendine bakım ve konuşma becerileri geliştirilebilir. Çok yakın denetim ve koruma altında basit işleri yapabilirler.

1.4. Zihinsel Yetersizliğe Neden Olan Etmenler

Zihinsel yetersizlik birçok etken ya da koşulların bir araya gelmesi sonucu oluşur. Çoğu zaman zihinsel yetersizliğin nedeni tam olarak bilinmemektedir. Ancak zihinsel yetersizliğe neden olan etmenler, kalıtsal nedenler, doğum öncesi, doğum anı, doğum sonrası nedenler olarak gruplanabilir.

- **Kalıtsal nedenler:** Ailede kalıtsal hastalık varsa hastalıklı genler yoluyla çocuğa geçmektedir. Özellikle akraba evlilikleri kalıtsal hastalıkların ortaya çıkmasında önemli rol oynamaktadır. Down Sendromu, fenilketanüri, hidrosefali ve mikrosefali kalıtsal geçiş gösteren ve zihinsel yetersizliğe neden olan durumlardır.
- **Doğum öncesi nedenler:** Annenin yaşı, annenin geçirmiş olduğu ateşli hastalıklar, annenin şeker hastası olması, anne ile bebek arasında kan uyuşmazlığı, anemi, toksoplazma gibi bulaşıcı hastalıklar, annenin hamilelik döneminde kullanmış olduğu bazı ilaçlar, alkol, sigara, uyuşturucu gibi madde bağımlılığının olması zihinsel yetersizliğe neden olur. Ayrıca hamilelik döneminde geçirilen kazalar, röntgen ışınlarına maruz kalma, zehirlenmeler ve hamilelik döneminde yeterli ve dengeli beslenememe de zihinsel yetersizliğe neden olmaktadır.
- **Doğum anı nedenleri:** Doğumun yetersiz koşullarda yapılması, erken doğum, geç doğum, güç doğum, çoğul doğum, doğum esnasında kullanılan vakum, forseps gibi araçlar, doğumun uzamasından dolayı bebeğin oksijensiz kalması,

doğum sırasında meydana gelen kazalar (bebeğin düşürülmesi) zihinsel yetersizliğe neden olabilmektedir.

- **Doğum sonrası nedenler:** Doğum sonrası bebeklik döneminde düşme ve yaralanma sonucu geçirilen kafa travmaları, menenjit hastalığı ve diğer yüksek ateşli ve bulaşıcı hastalıklar sonucu geçirilen havale, kazalar ve çeşitli zehirlenmeler (kurşun içerikli boyalar), metabolizma bozuklukları, endokrin bozukluklar, sosyoekonomik, kültürel ve çevresel nedenler, uyarıcı eksikliği geri dönüşü olmayan yetersizliklere neden olabilmektedir.

1.5. Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Gelişimsel Özellikleri

Zihinsel yetersizliği olan çocuklar, temel gereksinimler yönünden normal gelişen akranlarına benzerler. Aralarındaki fark, zihinsel, dil, motor ve sosyal duygusal gelişim alanlarında normal olarak kabul edilen gelişim standartlarının altında olmaları, gelişimlerinin sınırlı ve yavaş olmasıdır.

➤ **Bilişsel gelişim özellikleri**

Öğrenme temelde zihinsel bir süreçtir. Zihinsel yetersizliği olan çocuklar, pek çok beceriyi normal yaşlıları gibi, ancak zihinsel işlevlerdeki yetersizlikleri ve uyum sorunları nedeniyle onlardan daha yavaş ve güç öğrenirler.

Zihinsel yetersizliği olan çocuklarda en çok dikkat çeken ve yaşlılarından farklı olduğunu gösteren özellikleri, zihinsel gelişimlerinde ve fonksiyonlarında geri olmalarıdır. Genel olarak zihin gelişimindeki yetersizlik, öğrenme yeteneği, algısal yetenekler, yaratıcılık, genelleyebilme, dikkat, problem çözme, işitsel ve görsel bellek gibi zihinsel fonksiyonlarda kendini gösterebilmektedir.

- **Bellek:** Hem uzun hem de kısa süreli bellekte bilgileri toplama ve bunları kullanmada sorunları vardır. Bellekleri zayıftır, kısa süreli bellekteki bilgileri, uzun süreli belleğe aktarmada güçlük yaşadıklarından, öğrendiklerini çabuk unutabilirler. Uzun süreli belleğe attıkları bilgi ve becerileri uzun süre hatırlayabilirler; öğretilmek istenen bilginin sık tekrar edilmesi, uzun süreli belleğe atılabilmesi bakımından önemlidir.
- **Dikkat:** Zihinsel yetersizliği olan bireylerin ayırt etme güçlükleri ve sadece belirli bir uyarana dikkatlerini toplama sorunları vardır. Bu tür çocuklarla çalışan öğretmenlerin öğretecekleri bilgi ve becerileri küçük adımlara ayırması, öğrencilerin dikkatlerini toplamalarına yardımcı olacaktır.
- **Akademik başarı:** Akademik becerileri kazanabilmek için akranlarından daha fazla çalışmaları gerekmektedir. Zihinsel yetersizliği olup da akranları ile birlikte eğitim alan çocukların özel eğitim sınıflarındaki çocuklardan daha iyi akademik becerilerde ilerleme gösterdikleri saptanmıştır.

- **Biliş ötesi özellikler:** Bir problemi nasıl çözeceğini planlama, çözümleri kontrol etme, uygulama ve sonuçlarını değerlendirme becerilerinde güçlük yaşarlar.
- **Genelleme:** Öğrenilen bir fikrin veya görevin öğrenildikten sonra başka ortamlara uyarlanmasına genelleme denir. Zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin özellikle akademik becerilerde genelleme sorunları vardır. Örneğin sınıf ortamında sessiz olmayı öğrenen öğrenci aynı davranışı kafeteryada, müzik salonunda da uygulayabilmelidir.

➤ **Dil gelişim özellikleri**

Zihinsel yetersizliği olan çocuklarda dil gelişimi engelin şiddetine bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. Zihinsel gelişim ile dil gelişim birbiriyle doğrudan ilişkili alanlardır ve zihinsel yetersizlik dil gelişimini önemli derecede etkiler. Yetersizliğin derecesine bağlı olarak dili anlamada ve kullanmada güçlük yaşamaktadırlar.

Hafif derecedeki zihinsel yetersizliği olan bireyler, basit cümlelerle kendilerini ifade edebilir ve çevresindekilerle iletişim kurabilirler.

Orta derecede zihinsel yetersizliği olan bireyler konuşmaya daha geç başlarlar. Sözcük dağarcıkları daha sınırlı, cümle uzunlukları daha kısadır. Kendilerini genellikle iki sözcüklü cümlelerle ifade ederler.

Ağır derecede zihinsel yetersizliği olan bireylerin dil gelişimleri çok yavaştır. Kendilerini daha çok işaret dili ya da kendi geliştirdikleri ifadelerle anlatmaya çalışırlar.

Zihinsel yetersizliği olan çocukların alıcı dil düzeyleri, ifade edici dil düzeylerinden daha yüksektir. Ancak uzun ve karmaşık cümleleri anlama, sesleri ayırt etmede güçlük yaşarlar.

Dil gelişim problemleri olanlarda;

- Konuşmayı başlatmada güçlük yaşama,
- Yönerge takip etme ve vermede sınırlılık,
- Belirli bir konu çerçevesinde diyalogu sürdürmememe,
- Bir olay, bir hikâye ya da konuyu anlatamama,
- Dili işlevsel olarak kullanmada da güçlük yaşama, (örneğin konuşmada sıra alma, ne zaman susması ne zaman konuşması gerektiğini bilememe, konuşma içeriğini seçmeme vb.) gibi dil sorunları görülmektedir.

➤ **Sosyal, davranışsal ve duygusal gelişim özellikleri**

Zihinsel yetersizliği olan çocuklarda, sosyal duygusal gelişim genellikle zihinsel gelişimlerinden daha ileri düzeydedir. Ancak sosyalleşme süreci normal gelişen akranlarına göre yavaştır. Zihinsel yetersizliği olan çocuklar duygu ve düşüncelerini ifade etmede sorun yaşarlar. Bu konuda öğrenme ve anlamadaki güçlüklerle birlikte, ifade edici dildeki yetersizlikler de etkindir. Kendini anlatamamak ve başkalarını anlayamamaktan kaynaklanan güçlük, çocukların inatçılık, hırçınlık ve kendine zarar verici davranışlar göstermesine neden olur. Ancak sözel iletişim becerilerinin kazanılmasıyla birlikte bu tip davranışlarda azalma görülür.

- **Sosyal özellikler:** Bu öğrencilerin çoğu sosyal ilişkilerde sorun yaşamaktadırlar. Akranları tarafından kabul edilmemekte ya da daha az tercih edilmektedirler. Hem okul içinde hem de okul dışında çok az arkadaşları vardır. Sosyal ipuçlarını kavrama sorunu yaşarlar ve diğer öğrencilerin davranışlarını yanlış yorumlarlar. Bu nedenle arkadaşlarıyla sosyal ilişkilerinde sorunlar yaşarlar.

Resim 1.1: Zihinsel yetersizliği olan bireylerde sosyal gelişim

- **Uyumsuz davranışlar:** Hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olanlar birkaç alanda uyum problemleri yaşarken, zihinsel yetersizliği daha fazla olanlar hemen hemen tüm uyumsuz davranış alanlarında yetersizlik yaşayabilirler. Uyumsuz davranışlar bireyin çevresinin istek ve beklentilerine yanıt vermesidir. Bu alanda iletişim, öz bakım, sosyal beceriler, ev yaşamı, boş zaman, sağlık ve güvenlik, işlevsel akademik beceriler, toplum kaynaklarının kullanımı ve işe girme becerileri yer almaktadır.
- **Duygusal özellikler:** Zihinsel yetersizliği olan bireyler, normal gelişim gösteren bireylere göre daha yalnızdırlar. Ayrı okullarda okuyan öğrenciler, kaynaştırma eğitimi alanlara oranla daha fazla duygusal problemler yaşamaktadırlar.

- **Fiziksel ve sağlık 6zellikleri:** Zihinsel yetersizliği olan 6ocuklar, normal yaşıtlarına g6re daha sık hasta olurlar. B6nyelerinin zayıf oluşunun yanı sıra, ailelerinin aşırıcı koruyucu tutumları, 6ocukların kendilerini hastalıklardan korumayı bilememeleri, uygun olmayan 6evresel ve ekonomik koşullar bu 6ocukların bir6ok sağlık problemiyle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Zihinsel yetersizliğin derecesi arttık6a, ek sağlık sorunları ve tıbbi tedavi ihtiyaçı da artmaktadır. 6rneğin Down Sendromlu 6ocukların kalple ilgili problemleri olabilmektedir.

Resim 1.2: Zihinsel yetersizliği olan bireylerde egzersiz 6alışmaları

- **Motor gelişim 6zellikleri:** Zihinsel yetersizliği olan 6ocukların yaklaşık yarısında motor gelişimde 6nemli d6zeyde gerilik olduğu bilinmektedir. Zihinsel yetersizliği olan 6ocuklarda başını dik tutma, oturma, emekleme becerilerinin ge6 kazanılması sonucu y6r6me de gecikir ve bağımsız y6r6me becerisinin kazanımı iki yaştan 6nce nadir g6zlenir, hatta y6r6me 66, d6rt, beş yaşlarına kadar uzayabilir. 6ok ağır derecede zihinsel yetersizliği olan bireylerde y6r6me ger6ekleşemeyebilir.

1.6. Yaygınlık

T6rkiye İstatistik Enstit6s6 verilerine g6re zihinsel yetersizliğe sahip bireyler genel n6fus oranına g6re %0,48'dir. Bu oranın b6y6k 6oğunluğunu yaklaşık %90'ını hafif d6zeyde zihinsel yetersizliği olan bireyler oluşurmaktadır. Hafif d6zeyde 6đrenme g66l6đ6 olan 6ocuklar genellikle okula başladıktan sonra okul başarısızlığı ile belirlenmektedir. Bu nedenle de okul 6ağı 6ocuklarında zihinsel yetersizlik oranlarında artış g6zlenmektedir.

1.7. Önleme Yolları

- **Neden ortaya çıkmadan önce yapılan çalışmalar:** Aşılamalar, hamile annelerin ilaç kullanımı konusunda eğitilmeleri, hamilelikte beslenme, hamilelik döneminde riskli durumlar konusunda bilgilendirme, düzenli gebelik kontrolleri, akraba evliliğinin sakıncaları hakkında bilgi verilmesi şeklindedir.
- **Erken özel eğitim programları:** 0-3 yaş erken çocukluk dönemi özel eğitim hizmetleri ile yetersizliğin etkileri azaltılabilir.
- **Özel eğitim uygulamaları:** Mesleki eğitim verme ve iş becerilerinin öğretimiyle bireyin yetersizliği azaltılabilir.

UYGULAMA FAALİYETİ

Zekâ bölümü puanlarına göre yapılan sınıflandırmayı grafik üzerinde hazırlayınız.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Zekâ bölümlerine göre yapılan zekâ sınıflandırması konusunu araştırınız.	➤ Zekâ bölümlerini ve zekâ puanlarını dikkatli ve objektif olarak araştırınız.
➤ Üzerine grafiği çizeceğiniz kartonla beraber cetvel ve boya kalemlerini hazırlayınız.	➤ Araç gereçlerin eksiksiz olmasına özen gösteriniz.
➤ Çizeceğiniz grafiğin türüne karar veriniz (sütun grafiği, çizgi grafiği vb.)	➤ Farklı grafik türleri araştırınız.
➤ Seçtiğiniz grafiği hazırladığınız kartona cetvel yardımıyla çiziniz.	➤ Çalışmalarınızda özenli olmaya gayret ediniz.
➤ Çizdiğiniz grafikte renklendirmeniz gereken yerleri boyayınız.	➤ Çalışmanız için uygun koşullar oluşturunuz.
➤ Hazırlamış olduğunuz grafiği sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.	➤ Grafikle ilgili gerekli açıklamaları yapınız.
➤ Grafiğinizi sınıfta arkadaşlarınızın görebileceği bir yere asınız.	➤ Arkadaşlarınızdan gelebilecek soruları uygun şekilde cevaplamaya özen gösteriniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

1. () Zekâ bireyin çevresiyle etkileşimini sağlayan süreçtir.
2. () Hafif düzeyde zihinsel yetersizlik durumunda birey yoğun özel eğitim hizmetlerinden yararlandırılmalıdır.
3. () Orta düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireyler öğretilebilir gruba eş değerdir.
4. () Zekâ yaşı çocuğa uygulanan standart test sonucu aldığı puandan elde edilir.
5. () Hidrosefali doğum anı nedenlere bağlı olarak ortaya çıkar.
6. () Zihinsel yetersizliği olan bireylerde akademik becerileri genelleme ile ilgili sorun yaşanır.
7. () Mesleki eğitim, erken özel eğitim hizmetleri kapsamındadır.
8. () Zihinsel yetersizliği olan çocukların motor gelişimi akranlarıyla aynı düzeydedir.
9. () Hem uzun hem de kısa süreli bellekte bilgileri toplama ve bunları kullanmada sorunları vardır.
10. () Ağır derecede zihinsel yetersizliği olan bireyler, kendilerini daha çok işaret dili ya da kendi geliştirdikleri ifadelerle anlatmaya çalışırlar.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-2

ÖĞRENME KAZANIMI

Öğrenme faaliyetinde kazandırılacak bilgi ve beceriler doğrultusunda uygun ortam sağlandığında zihinsel yetersizliği olan bireylere uygulanan eğitim yöntemlerini öğrenerek zihinsel yetersizliği olan bireylerin eğitimlerini açıklayabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Çevrenizde zihinsel yetersizliği olan bireylerin devam ettiği eğitim kurumlarını ziyaret ediniz.
- Bu kurumlarda öğrencilerin eğitiminde kullanılan yöntem ve tekniklerle ilgili öğretmenlerle görüşerek bilgi edininiz.
- Öğretmenlerin kullandıkları yöntem ve teknikleri kitap ve internet gibi kaynaklardan araştırınız.
- Araştırma sonuçlarınızı fotoğraf, resim ve uygulama örneklerine ilişkin videolarla destekleyerek sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLERİN EĞİTİMLERİ

2.1. Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylere Yönelik Eğitim Ortamları ve Programları

- Normal sınıf
- Kaynak oda
- Özel sınıf
- Özel eğitim okulu / yatılı okul
- Bakımevleri

Sadece zihinsel yetersizliği olan öğrenciler değil, tüm yetersizliğe sahip öğrencilerin normal sınıflarda yarım ya da tam zamanlı olarak kaynaştırma programlarından yararlanmaları sağlanmalıdır. Okul programının ardından yetişkin yaşama geçiş programı uygulanmalıdır.

Zihinsel yetersizliği olan bireylerin çoğunluğunun hafif düzeyde zihinsel yetersizliği bulunmaktadır. Bu oğrencilerin normal sınıflardaki eğitim s¼recinde yer almaları her ge¼en g¼n artmaktadır. Bu bireylerin oğrenme hedefleri normal gelişim g¼steren yaşıtlarına benzerlik g¼stermektedir. Okuma, yazma, matematik, fen bilgisi, hayat bilgisi gibi derslerdeki temel becerileri kazanabilirler. Normal gelişim g¼steren akranlarıyla birlikte eğitim s¼recinde yer alırken, gereksinimleri doğrultusunda destek eğitim hizmetlerinden yararlanmaları sağlanmalıdır.

Resim 2.1: Zihinsel yetersizliği olan bireyler i¼in destek eğitim hizmetleri

Zihinsel yetersizlikleri orta düzeyde olan bireyler genellikle okul öncesi d¼nemde gelişimlerindeki gerilik nedeniyle fark edilirler. Okul yıllarında oğrenmeleri daha yavaş olmakta, akademik ve uyumsal davranış alanlarında yetersizlikler yaşamaktadırlar. Bu bireylerin eğitimindeki temel hedef, yaşama bağımsız olarak katılımlarını sağlamaktır. Bu çocuklara özel eğitim okullarında ve özel sınıflarda özel eğitim programları uygulanarak, işlevsel akademik beceriler ve bağımsız yaşam becerileri kazandırılır.

Zihinsel yetersizliği ağır ve ¼ok ağır olan bireylerin öz bakım becerilerini kazanmaları ön planda tutulur. Zihinsel yetersizliği olan bireyler i¼in, eğitim programlarının temel hedefi; bu bireyleri toplumsal yaşama hazırlamak, bağımsız ya da en az bağımlı olarak yaşamlarını s¼rd¼rebilmelerini sağlamak i¼in gerekli olan becerileri onlara kazandırmaktır. Bu beceriler iki alanda yoğunlaşmaktadır;

- **İşlevsel akademik beceriler:** Oğretilecek akademik becerilerin bireyin toplumda bağımsız olarak yaşayabilmesi ve ¼alıřabilmesi i¼in gerekli olan beceriler olmalıdır. İşlevsellik oğretilecek bilgi ve becerilerin g¼nl¼k yaşamda, evde, toplumda ve ¼evrede kullanılabilir, işe yarar olmasıdır.

Zihinsel yetersizliği olan çocuklar arasında oldukça fazla bireysel farklılıklar vardır. Bu farklılıklar göz önüne alınarak, bireyin takvim yaşına ve performansına uygun, bireyin gelecekte işine yarayacağı düşünölen işlevsel akademik becerilerin öğretim programlarında yer alması sağlanmalıdır. Örn: Okuma çalışmaları sırasında yiyecek isimlerini öğrenmek, yazma becerilerinde iş başvuru formu doldurmak veya kısa mektup yazmak. İşlevsel beceri öğretiminin bir başka anlamı, becerinin uygulama yapabilecekleri şekli ile öğretilmesidir (örneğin matematik dersinde para kavramını öğretirken bir alışveriş tutarının hesaplanması).

Bireyin ilacını saatinde alması gibi sağlığa yönelik becerileri, paylaşma, selamlaşma gibi kişiler arası ilişkileri kolaylaştıracak becerileri kazanmaları bireylerin yaşama katılımlarını kolaylaştıracak işlevsel becerilerdir.

- **Toplum temelli eğitim:** Zihinsel yetersizliği olan öğrenciye gereksinim duyduğu becerinin gerçek ortamında, kullanıldığı ortamda becerinin öğretilmesidir. Alışveriş becerisi öğretilcekse, bu markette yapılmalıdır.

Zihinsel yetersizliği olan öğrencilere bağımsız yaşamın bir parçası olan **seçim yapma / karar verme becerisinin** öğretilmesi gerekmektedir (bir lokantada yemek siparişı vermek, gün içinde hangi kıyafeti giyeceğine karar vermek, hangi marka süt veya çikolata alacağına karar vermek gibi).

2.2. Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Eğitiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikler

Zihinsel yetersizliği olan öğrencilerle ilgili iki temel özellikten söz etmek gerekir:

- Akranları gibi öğrenebilir ve öğrenmeye devam edebilirler. Temel farkları öğrenmenin hızındadır.
- Yetersizlik gelişimin tüm alanlarında ortaya çıkmaktadır. Birçok konuda akranlarından daha başarısızdırlar. Bu özellikleri ile öğrenme güçlüğü olan çocuklardan ayrılırlar. Öğrenme güçlüğü çeken çocuklar normal ya da normalüstü zekâya sahiptirler ancak matematik, okuma yazma gibi birtakım konularda güçlük çekerler. Zihinsel yetersizliği olan çocuklar ise her alanda akranlarından geridirler.

Öğretmenler sınıflarındaki zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin hiç bir şey öğrenemeyeceğini düşünmemelidir. Bu öğrenciler de öğrenecek ama daha yavaş bir hızla öğrenecekler ve özellikle soyut kavramları öğrenmede oldukça zorlanacaklardır. Öğrendiklerini genellemede sorun yaşayacaklar, bu bilgileri başka alanlara transfer etmede yardıma gereksinim duyacaklardır. Bu onların yaşadıkları en önemli problemdir.

Zihinsel yetersizliği olan bireylerin eğitiminde kullanılan çeşitli öğretim yöntemlerinden en yaygın olarak kullanılanlar:

- **Uygulamalı davranış analizi:** Toplumsal açıdan önemli davranışları değiştirmeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. Öğretim ve tedavi-terapi ortamlarında yaygın olarak kullanılmaktadır. Bunun nedeni hem öğretmenler hem uygulayıcılar hem de anne-baba tarafından kolayca anlaşılabilmesidir. Uygulamalı davranış analizinin temelini, organizmada kendiliğinden ortaya çıkan tepkilerin (davranışların) uygun uyarıcılarla (ödül, pekiştirici) sürekliliğinin artırılması oluşturur. Bu kuramın başlıca dayanakları şunlardır:
 - Davranış değişikliği çevresel değişikliklere bağlı olarak gerçekleşir.
 - Gözlenebilir davranışlar önemlidir.
 - Olumlu ve olumsuz davranışlar öğrenme sonucu ortaya çıkar.
 - Bir davranışı izleyen ve onun ileride görülme sıklığını artıran durum, pekiştirir.
- **Beceri analizi:** Bir becerinin küçük parçalara ayrılmasıdır (dondurulmuş bir gıda maddesi ile yemek yapmak). Bu çocuklara yavaş öğrenme özelliklerinden dolayı becerilerin küçük basamaklara bölünerek her bir basamağın tek tek öğretilmesi gerekir. İleri ve geri zincirleme beceri öğretiminde kullanılabilir. Öğretim sırasında ipuçları verilir. Bu ipuçları fiziksel yardım, model olma, sözel ipucudur.
- **İşbirliğine dayalı öğrenme:** Bireylerin ortak bir amaç için çalışmalarını sağlayan bir yöntemdir. Bu yaklaşım, sadece akademik becerileri geliştirmez, aynı zamanda arkadaşlık ilişkilerini de geliştirir. Ben duygusu yerine biz duygusunu geliştirir ve bireysel sorumluluk duygusu kazandırır.
- **Akran öğretimi:** Bir konuda daha başarılı olan bir öğrencinin, o konuda yardıma gereksinim duyan öğrenci ile birlikte çalışması anlamına gelmektedir.
- Akran öğretimi, kaynaştırma ortamında uygulandığında, zihinsel yetersizliği olan bireyin akademik başarısını artırmakta, diğer sınıf arkadaşları ile etkileşimini sağlamaktadır.

2.3. Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP)

BEP zihin yetersizliği olan bireyin eğitim gereksinimlerinin ayrıntılı olarak açıklandığı ve bireyin eğitime ihtiyaç duyduğu alanlarda hangi çalışmalara yer verileceğini gösteren plandır. BEP hazırlanırken öğrencinin ihtiyaçları göz önüne alınmalıdır. Programda yer alan becerilerin işlevsel olması gerekir. İşlevsellik bireyin içinde olduğu topluma hazırlamak için gerekli becerilerin öğretilmesi demektir (giyinme, alışveriş, otobüse binme, telefon etme vb.).

2.4. Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Eğitiminde Dikkat Edilecek Noktalar

- Normal öğrencilere uygulanan program, yetersizliği olan öğrencilere de uygulanabilir. Ancak zihinsel yetersizliği olan bireyler daha fazla zamana gereksinim duyarlar.
- Zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin programları, işlevsel becerileri içermelidir (Karşılaştığı bir levhayı okutmak gibi).
- Seçilen bilgi ve beceriler öğrencilerin gelişimine uygun olmalıdır.
- Beceriler bağımsız olarak uygulanmadan bireyin beceriye ilişkin bir pratik yapması sağlanmalıdır.
- Öğretim sırasında sık sık destekleyici geri bildirim verilmelidir.
- Ödüller becerinin her basamağı başarıldığında verilmelidir.
- Öğretilen beceri ve davranışlar olabildiğince gerçek ortamlarında öğretilmelidir.
- Eğitim programları çocukların ulaşabileceği ve gerçekleştirebileceği düzeyde hazırlanıp uygulanmalı ve değerlendirilmelidir.

UYGULAMA FAALİYETİ

Çevrenizde zihinsel yetersizliği olan bireylerin eğitimine yönelik faaliyet gösteren kurumları ziyaret ediniz. Bu kurumlarda çalışan öğretmenlerle görüşünüz. Öğretmenlerin kullandıkları yöntemlerden birini seçerek öğretmenin öğretim esnasında yöntemi nasıl kullandığına dair gözlem yapınız. Yönteme ilişkin gözlemlerinizi fotoğraf ve videolarla destekleyerek sınıf arkadaşlarınıza sunarak paylaşınız.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Zihinsel yetersizliği olan bireylerin eğitimine yönelik kurumlardan birini seçiniz.	➤ Kurum seçiminde öğretmenlerinizin rehberliğinden yararlanınız.
➤ Kurumda öğretmenlerle görüşme yapmak ve eğitim ortamında gözlem yapmak üzere izin alınız.	➤ İzin almak için izlenecek yolu belirleyiniz.
➤ Zihinsel yetersizliği olan bireylerin eğitiminde kullanılan yöntemlerden birini seçiniz.	➤ Eğitim kurumlarında gözlemini yapabileceğiniz bir yöntem olmasına dikkat ediniz.
➤ Yöntemin kullanıldığı bir öğretim sürecinde gözlem yapınız.	➤ Dikkatli, nazik ve objektif olunuz.
➤ Gözlem sonuçlarınızı fotoğraf ve videolarla destekleyerek sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.	➤ Objektif ve nitelikli bir sunum yapmaya özen gösteriniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcüğü yazınız.

1. Zihinsel yetersizliği olan bireyler için okul programının ardındanprogramı uygulanmalıdır.
2. Zihinsel yetersizliği ağır ve çok ağır olan bireylerinön planda tutulur.
3. Matematik dersinde para kavramını öğretirken bir alışveriş tutarının hesaplanması.....bir beceridir.
4.zihinsel yetersizliği olan öğrenciye, gereksinim duyduğu becerinin gerçek ortamında kullandığı becerinin öğretilmesidir.
5. Zihin yetersizliği olan bireyler akranları gibi öğrenebilir ve öğrenmeye devam edebilirler. Temel farklarıdır.
6. Zihin yetersizliği olan bireyler.....kavramları öğrenmede oldukça zorlanırlar.
7.toplumsal açıdan önemli davranışları değiştirmeyi amaçlayan bir yaklaşımdır.
8.bir becerinin küçük parçalara ayrılması olarak tanımlanır.
9.sadece akademik becerileri geliştirmez aynı zamanda arkadaşlık ilişkilerini de geliştiren bir yöntemdir.
10.zihin yetersizliği olan bireyin eğitim gereksinimlerinin ayrıntılı olarak açıklandığı ve bireyin eğitime ihtiyaç duyduğu alanlarda hangi çalışmalara yer verileceğini gösteren plandır.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise “Modül Değerlendirme”ye geçiniz.

MODÜL DEĞERLENDİRME

KONTROL LİSTESİ

Bu modül kapsamında aşağıda listelenen davranışlardan kazandığınız becerileri Evet, kazanamadığınız becerileri Hayır kutucuğuna (X) işareti koyarak kendinizi değerlendiriniz.

Değerlendirme Ölçütleri	Evet	Hayır
1. Zihinsel yetersizliklerle ilgili çeşitli kaynaklardan araştırma yaptınız mı		
2. Zihinsel yetersizliği olan bireylere yönelik eğitim yöntemlerini araştırdınız mı?		
3. Yöntem ve tekniklerin uygulanmasına yönelik gözlemde buldunuz mu?		
4. Gözlem ve araştırma sonuçlarınızı bir araya getirerek rapor hazırladınız mı?		
5. Hazırladığınız raporu görsellerle destekleyerek sundunuz mu?		

DEĞERLENDİRME

Değerlendirme sonunda “**Hayır**” şeklindeki cevaplarınızı bir daha gözden geçiriniz. Kendinizi yeterli görmüyorsanız öğrenme faaliyetini tekrar ediniz. Bütün cevaplarınızı “**Evet**” ise bir sonraki modüle geçmek için öğretmeninize başvurunuz.

CEVAP ANAHTARLARI

ÖĞRENME FAALİYETİ-1'İN CEVAP ANAHTARI

1	Yanlış
2	Yanlış
3	Doğru
4	Doğru
5	Yanlış
6	Doğru
7	Yanlış
8	Yanlış
9	Doğru
10	Doğru

ÖĞRENME FAALİYETİ-2'NİN CEVAP ANAHTARI

1	yetişkin yaşama geçiş
2	öz bakım becerileri
3	işlevsel akademik
4	Toplum temelli eğitim
5	öğrenmenin hızındadır
6	soyut
7	Uygulamalı davranış analizi
8	Beceri analizi
9	İşbirliğine dayalı öğretim
10	Bireyselleştirilmiş eğitim programı

KAYNAKÇA

- DERETARLA Ebru, **Okul Öncesinde Özel Eğitim**, Kök Yayıncılık, 2008.
- CAVKAYTAR A., İ.H. DİKEN, **Özel Eğitime Giriş**, Kök Yayıncılık, 2006.
- ERİPEK S., **Zekâ Geriliği Olan Çocuklar**, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2003.
- **<http://www.engelliler.biz/forum/ozel-egitim-ogretim-ve-rehabilitasyon/83300-yetersizlik-turleri-ve-ozel-egitim-hizmetlerinden-yararlanabilen-bireyler.html> (29.04.2016 Saat: 09.30)**
- DİKEN H. İbrahim, C. ERGÜL, **Sık Rastlanan Yetersizlikler Erken Çocukluk Eğitimi**, Pegem Akademi, Ankara, 2012.
- METİN N., **Özel Gereksinimli Çocuklar**, Maya Akademi Yayınevi, Ankara, 2012.